

4TH & BROADWAY

David Harvey

A VÁROSHOZ VALÓ JOG¹

DAVID
P.
LEAHY
REALTY
CO.

LUCIO
PEARLS

RESTAURANT
IN
THE
BEST
PLACE
FOR
LUNCH
DINNER
DRINKS
TEA

1 A tanulmány eredeti, angol nyelvű szövege a *New Left Review* 53. számában jelent meg 2008-ban.

Olyan korban élünk, melyben az emberi jogi eszme központi szerepet játszik mind a politika, mind az etika területén. Nagyon sok energia megy el arra, hogy ezeknek egy jobb világ létrehozásában játszott jelentőségét hangoztassák. Viszont ezek a sokat emlegetett fogalmak többnyire nem kérdőjelezik meg alapjaiban sem az uralkodó liberális és neoliberais piaci logikát, sem a legalitás és állami cselekvés hegemónikus formáit. Végére is olyan világban élünk, melyben a magántulajdon és a profitráta jogai a jogok minden más fogalmát elnyomják. Ebben a cikkben egy másfajta emberi jogot, a városhoz való jogot szeretném körüljárni.

Hozzárult-e vajon az emberi jóléthez az utóbbi száz év városiasodásának megdöbentő sebessége és léptéke? Robert Park városszociológus szavaival élve a város:

...az ember legsikeresebb kísérlete arra, hogy szíve vágyai alapján alakítsa át a világot, melyben él. Viszont ha a város az a világ, amelyet az ember teremtett, akkor egyúttal az a világ is, amelyben ezentúl élni kárhoztatott. Tehát közvetten, és anélkül, hogy világosan látta volna tettének jellegét, a város létrehozásával az ember újraalkotta saját magát (Park 1967: 3).

Az a kérdés, hogy milyen várost szeretnénk, elválaszthatatlan attól, hogy milyen társadalmi kapcsolatokra, természethez való viszonyra, életmódra, technológiákra és esztétikai értékekre vágyunk. A városhoz való jog sokkal többet jelent, mint a városi erőforrásokhoz való hozzáférés egyéni szabadsága: saját magunk megváltoztatására való jog a város megváltoztatása által. Ráadásul ez sokkal inkább közösségi, mint egyéni jog, hiszen ez az átalakulás óhatatlanul az urbanizáció folyamatainak megváltoztatására irányuló kollektív hatalom gyakorlásán múlik. Amellett fogok érvelni, hogy városaink és önmagunk megalkotására és újjáalkotására való szabadságunk az egyik legértékesebb, és ugyanakkor legelhanyagoltabb emberi jogunk.

A városok kezdettől fogva a terméktöbblet földrajzi és társadalmi koncentrációi révén emelkedtek fel. Így tehát a városiasodás mindig is osztályjelenség volt – hiszen a felesleget valahonnan és valakitől elvonják, míg a kiadásukról szóló döntés jellemzően néhány kézben összpontosul. Ez az általános helyzet természetesen fennáll a kapitalizmus alatt is, és mivel az urbanizáció a termékfelesleg mozgósításán alapul, a kapitalizmus és az urbanizáció fejlődése szorosan összekapcsolódik. A kapitalistáknak terméktöbbletet kell előállítaniuk annak érdekében, hogy értéktöbbletet termeljenek; amelyet viszont újra be kell fektetniük annak érdekében, hogy még nagyobb értéktöbbletet állítsanak elő. A folyamatos újrabefektetés eredménye a túltermelés egyre gyorsuló sebességgel való terjedése – innen erednek a tőkefelhalmozás történetéhez kapcsolódó logisztikus görbék (a pénzé, a kibocsátásé és a lakosságé), amelyekkel párhuzamosan halad a kapitalista urbanizáció fejlődési útja.

A kapitalizmus politikáját a tőkefelesleg termelésére és felszívására alkalmas jövedelmező területek örökös igénye alakítja. Ez az igény viszont a kapitalista szempontjából számos akadályt állít a folyamatos és gond nélküli terjeszkedése elé a kapitalista szempontjából. Ha csökken a munkaerő és magasak a bérek, akkor vagy a létező munkaerőt kell fegyelmelni – ennek a technológia által okozott munkanélküliség és a munkássz-tály szerveződése elleni támadás a két fő módszere –, vagy friss munkaerőt kell találni a bevándorlás, a tőkeexport, illetve a lakosság eddig független elemeinek proletarizálása révén. A kapitalistáknak ezenkívül (általánosan) új termelési módokat és (specifikusan) természeti erőforrásokat kell találniuk, amely tevékenység egyre nagyobb nyomást helyez a természeti környezetre a szükséges nyersanyagok szolgáltatása, illetve az elkerülhetetlen hulladék befogadása miatt. Szükségük van új nyersanyagforrást biztosító területek megnyitására – gyakran ez jelenti az imperialista és neokoloniális törekvések célját.

A verseny kényszerítő erejű törvényei új technológiák és szervezeti formák folyamatos bevezetését is kikényszerítik, hiszen a kapitalisták ezek révén tudják leelőzni a fejletlenebb módszereket használó versenytársakat. Az innováció új vágyakat és igényeket hoz létre, csökkenti a tőke megtérülési idejét, illetve a távolsági korlátok csökkentése révén növeli azt a földrajzi hatótávolságot, amelyen belül a kapitalista kiterjedt munkaerő- és nyersanyagkészleteket kereshet. Amennyiben a piacon nincs elég vásárlóerő, akkor új piacokat kell találni a külkereskedelem kibővítése, új életmódok és termékek népszerűsítése, új hiteleszközök létrehozása valamint az állami- és magánkiadások finanszírozása révén. Végso soron pedig, ha a profitra túl alacsony, akkor „káros versengésre” hivatkozó állami szabályozás, monopolizáció (fúzió és felvásárlás révén) és tőkeexport jelenthetik a megoldást.

Amennyiben a fenti akadályok valamelyikét nem lehet kijátszani, a kapitalisták képtelenek jövedelmező módon befektetni terméktöbbletüket. A tőkefelhalmozás ezáltal megtorpan, a kapitalisták pedig válsággal találják szemben magukat, amely leértékelheti, vagy bizonyos esetekben akár fizikailag is megsemmisítheti tőkéjüket. Az árutöbblet elveszítheti értékét vagy elpusztulhat, míg a termelési kapacitásokat és eszközöket leírhatják és használaton kívül maradhatnak; maga a pénz pedig az infláció révén, míg a munkaerő a tömeges munkanélküliség révén elértéktelenedhet. Tehát hogyan hajtotta ezen akadályok kijátszásának és a jövedelmező tevékenységi területek kiterjesztésének szükséglete a kapitalista urbanizációt? Érvelésem szerint az urbanizáció – a hadi és más hasonló kiadások mellett – különösen aktív szerepet játszott a profitra törekvő kapitalisták által szüntelenül előállított terméktöbblet felszívásában.

VÁROSI FORRADALMAK

Vegyük először a Második Birodalom Párizsának esetét. Az 1848-as év hozta a nem alkalmazott tőke- és munkaerő-felesleg egyik első világos, Európa-szintű válságát. Párizst különösen keményen érintette, és a munkanélküli munkások, valamint azon burzsoá utópisták elvetélt forradalmát eredményezte, akik egy szociális köztársaságot tartottak a Júliusi Monarchiát jellemző kapzsiság és egyenlőtlenség ellenszerének. A republikánus burzsoázia erőszakosan elnyomta a forradalmárokat, de nem oldotta meg a válságot. Ennek eredménye később III. Napóleon hatalomra jutása lett, aki, miután 1851-ben puccsot hajtott végre, császárnak kiáltotta ki magát. Politikai túlélése érdekében az alternatív politikai mozgalmak átfogó elnyomásához folyamodott. A gazdasági helyzetet pedig infrastrukturális befektetések rendkívül kiterjedt programjával kezelte mind otthon, mind külföldön. Utóbbi esetben ez az Európát keresztülszelő és a Távol-Keletre is eljutó vasútvonalak megépítését, valamint a Szuezi-csatornához hasonló nagyszabású projektek támogatását jelentette, otthon pedig a vasúthálózat konszolidációját, kikötők építését és mocsárvidékek leszivattyúzását.

Mindenekfelett viszont Párizs városi infrastruktúrájának átszervezését hozta magával. Bonaparte 1853-ban megbízta Georges-Eugène Hausmann-t a város közmunkáinak irányításával. Hausmann világosan megértette: megbízatása az, hogy hozzájáruljon a tőkefelesleg és a munkanélküliség problémájának urbanizáció általi megoldásához. A kor mércéjével mérve Párizs újjáépítése hatalmas mennyiségű tőkét és munkaerőt szívott fel, és mivel a párizsi munkaerő törekvéseinek elnyomásával társult, a társadalmi stabilizáció elsődleges eszközévé is vált. A fourier-isták és saint-simonisták által az 1840-es években megvitatott, Párizs átalakításáról szóló utópikus tervekre épített, egy nagy különbséggel: megváltoztatta a léptéket, amelyen az urbanizációs folyamatot elképzelték. Amikor Jacques Ignace Hittorff nevű építész megmutatta Hausmann-nak a terveit egy új sugárútról, Hausmann visszadobta azokat az építésznek, mondván: „nem elég széles... ez itt 40 méter széles, én pedig 120 szélesre akarom”. Hozzácsatolta a városhoz a külvárosokat és egész városrészeket újratervezett, mint például a Les Halles-t. Ehhez Hausmann-nak új pénzügyi intézményekre és hiteleszközökre, a saint-simoni vonalakon létrejött Crédit Mobilier-re és Crédit Immobilier-re volt szüksége. Lényegében egy olyan előkezesiánus rendszer létrehozásával járult hozzá a tőkefeleslegtől való megszabadulás problémájának megoldásához, amely hitelek által finanszírozott infrastrukturális városi fejlődésen alapult.

Ez a rendszer nagyjából húsz évig teljesen jól működött, és a városi infrastruktúra átalakulásán kívül magában foglalta egy újfajta városi életforma és urbánus személyiség kialakulását is. Párizs a „fény városa” lett, a fogyasztás, a turizmus és az élvezetek hatalmas központja; a kávézók, áruházak, a divatipar és a grandiózus kiállítások mind

megváltoztatták a városi életet, hogy a konzumerizmus által be tudja fogadni a végtelen mennyiségű többletet. Viszont ezután a túlterjeszkedő és spekulatív pénzügyi rendszer, valamint a hitelstruktúrák 1968-ban összeomlottak. Hausmann elbocsátották, III. Napóleon pedig kétségbeesésében háborút indított Bismarck Németországa ellen, és vesztett. Az ezt követő vákuumban emelkedett fel a Párizsi Kommün, a kapitalista városi történelem egyik legfontosabb forradalmi epizódja, amely részben a Hausmann által elpusztított világ utáni nosztalgiából, részben a munkálkodása nyomán kismimizettek az iránti vágyából építkezett, hogy visszavegyék a várost.²

És most ugorjunk az 1940-es évekbeli Egyesült Államokhoz. Az 1930-as években még megoldhatatlannak tűnő tőkefeleslegtől való megszabadulás problémáját és a vele járó munkanélküliséget a háborús erőfeszítések hatalmas mozgósítása átmenetileg megoldotta. De mindenki tartott attól, hogy mi fog történni a háború után. Politikailag veszélyes volt a helyzet: a szövetségi kormány gyakorlatilag államosított gazdaságot működtetett és a kommunista Szovjetunióval állt szövetségben, miközben szocialista hajlamokkal rendelkező, erős támogatottságú társadalmi mozgalmak bukkantak fel az 1930-as években. Csakúgy, mint Bonaparte Lajos idejében, a kor uralkodó osztályai nyilvánvalóan elvártak egy meglehetősen erős politikai elnyomást; az ezt követő mccarthyizmust és hidegháborús politikát – amelyekre már az 1940-es években is bőven találhatóunk utaló jeleket – pedig nem is kell bemutatni. A gazdasági fronton továbbra is fennállt a tőkefelesleg felszívásának kérdése.

1942-ben az *Architectural Forum*-ban hosszas értékelés jelent meg Hausmann törekvéseiről. A tanulmány részletesen leírta, hogy mit vitt véghez, megkísérelte hibái elemzését, de igyekezett hírnevét a mindenkori egyik legnagyobb urbanistaként helyreállítani. A cikket nem más, mint Robert Moses írta, aki a második világháború után azt vitte véghez New Yorkban, amit Hausmann Párizsban (Moses 1942). Azaz, Moses megváltoztatta a városi folyamatról való gondolkodás léptékét. Autópályák rendszerével és infrastruktúrális átalakításokkal, szuburbanizációval, és nem csak maga a város, hanem az egész nagyvárosi (metropolitan) régió teljes átépítésével hozzájárult a tőkefelesleg felszívásának megoldásához. Ehhez új pénzügyintézményeket és adókat vett igénybe, amelyek hitelt szabadítottak fel, ezzel lehetővé téve a városi terjeszkedés hitelből való finanszírozását. Ennek a folyamatnak a nemzeti szintűvé emelése és az USA minden fontosabb nagyvárosi központjára való kiterjesztése – ami újabb léptékváltást jelentett – az 1945 utáni globális kapitalizmus stabilizációjában kulcsfontosságú szerepet játszott; abban a korszakban, amikor az USA megengedhette magának, hogy kereskedelmi deficitet fenntartása által az egész nem kommunista világ gazdaságát hajtja.

---

2 Részletesebben kifejtve lásd: Harvey (2003).

Az Egyesült Államok szuburbanizációja nem csupán új infrastruktúra kérdése volt. Csakúgy, mint a Második Birodalom Párizsában, itt is az életforma radikális változását hozta magával: házak, hűtőszekrények, a kocsfeljárón álló két autó, valamint az olajfogyasztás rendkívüli növekedésének formájában. A politikai térképet is átrajzolta, mivel a középosztály támogatott háztulajdona a közösségi cselekvés fókuszpontját a tulajdon védelme és az individualizált identitások felé, a külvárosi szavazatokat pedig a konzervatív republikanizmus felé fordította. Érvelésük szerint a jelzőlogterhelt háztulajdonosok kisebb valószínűséggel fognak sztrájkolni. Ez a projekt sikeresen felszívta a többletet, és társadalmi stabilitást biztosított – bár mindezt a belvárosok kiürítése, illetve az új jómódból kizártak (főleg afro-amerikaiak) körében generált városi elégedetlenség árán.

Az 1960-as évek végére egy újfajta válság kezdett kibontakozni; Moses – csakúgy, mint Hausmann – kegyvesztett lett, és megoldásait elkezdték nem megfelelőnek és elfogadhatatlannak tekinteni. A tradicionalisták Jane Jacobs köré gyülekeztek, és lokalizált szomszédsági esztétikával igyekeztek ellenpontoszni Moses projektjeinek brutális modernizmusát. De a külvárosokat már megépítették, és az általuk előrejelzett radikális életmódváltásnak számos társadalmi következménye volt; például a feministák is arra jutottak, hogy elsődleges elégedetlenségük színhelye a külváros. Amennyiben a hausmannizáció szerepet játszott a Párizsi Kommün dinamikájában, úgy a külvárosi élet lélektelen jellegének is kiemelkedő szerepe volt 1968 drámai eseményeiben az Egyesült Államokban. Elégedetlen fehér középosztálybeli diákok lázadni kezdtek, szövetségre léptek polgári jogokat követelő marginalizált csoportokkal, és felvonultak az amerikai imperializmus ellen, hogy létrehozzanak egy mozgalmat, mely egy másfajta világot akart építeni – és ebbe beletartozott egy másfajta városi élmény igénye is.

Párizsban a bal parti gyorsforgalmi út és az épületóriások (például a Place d'Italie és a Tour Montparnasse) hagyományos városrészeket elpusztító terjeszkedésének megállítását célzó kampány hozzájárult a '68-as felkelés tágabb dinamikájához. Ebben a kontextusban írta Henri Lefebvre a *The Urban Revolution* (A városi forradalom) című könyvét, amely előrevetítette, hogy a városiasodás a kapitalizmus túlélésének központi eleme, ezért óhatatlanul a politikai- és osztályharc kulcsfontosságú fókuszpontjává fog válni; illetve, hogy az egész ország területére – vagy akár azon túl – kiterjedő integrált terek létrehozásával lépésről lépésre elmossa a város és vidék közötti különbségeket (Lefebvre 2003 és 1996). Ezért a városhoz való jog az egész városi folyamat irányításának jogát kellett, hogy jelentse, amely a vidéket is egyre nagyobb mértékben befolyásolta a mezőgazdasági *agrobusiness*-től a második otthonokon át a vidéki turizmusig terjedő jelenségek révén.

A '68-as felkeléssel egy időben pénzügyi válság tört ki azon hitelintézményeken belül, amelyek a megelőző évtizedekben a hitelek finanszírozásával hajtották az ingatlan-konjunkturát. A válság az 1960-as évek végén kapott lendületet, majd az egész kapitalista

rendszer összeomlott. Ez a folyamat 1973-ban a globális ingatlanpiaci buborék kidurranásával kezdődött, majd 1975-ben New York város pénzügyi csődjével folytatódott. William Tabb érvelése szerint az ez utóbbi következményeire adott reakció hatékonyan előkészítette a terepet az osztályuralom fenntartásának – illetve a kapitalizmus fennmaradása érdekében szükségszerűen megtermelt tőkefelesleget felszívni képes kapacitások megújításának – nehézségeire adott neoliberális válasz kidolgozásához (Tabb 1962).

MUNKÁBA ÁLLÍTJÁK A VILÁGOT

Ugorjunk ismét egyet, nézzük a mostani konjunktúránkat. A nemzetközi kapitalizmus regionális válságok és összeomlások hullámvasútján volt – Kelet- és Délkelet-Ázsia 1997-1998-ban; Oroszország 1998-ban; Argentína 2001-ben –, viszont eddig elkerülte a globális összeomlást; még úgy is, hogy a rendszer krónikusan képtelen volt megszabadulni a tőkefeleslegtől. Mi volt az urbanizáció szerepe a helyzet stabilizálásában? Az Egyesült Államokban köztudomású bölcsesség, hogy az építőipart, különösen a kései 1990-es évek high-tech összeomlása után, a gazdaság fontos stabilizátorának tartották; annak ellenére, hogy az évtized korábbi részében a terjeszkedés aktív alkotóelemét képezte. Bel- és külvárosi házak, valamint irodai terek megépítésén keresztül az ingatlanpiac közvetlenül felszívta a tőkefelesleg egy jelentős részét, míg az ingatlanárak gyors inflációja – melyet a jelzálog történelmi alacsony kamatláb melletti tékozló újrafinanszírozási hulláma támogatott meg – fellendítette a fogyasztási javak és szolgáltatások hazai piacát. Az amerikai városi expanzió részben stabilizálta a világgazdaságot, hiszen az Egyesült Államok hatalmas kereskedelmi deficitet tartott fenn a világ többi részével szemben; naponta kb. 2 milliárd dollár kölcsönrel finanszírozva kielégíthetetlen konzumerizmusát, valamint Afganisztánban és Irakban folytatott háborúit.

Vizsont a városi folyamat még egy léptékváltozáson ment keresztül. Röviden: globálissá vált. A spanyol és brit – és más országokban megindult – ingatlanpiaci fellendülések nagyjából hasonló módon járultak hozzá a kapitalista dinamika felpörgetéséhez, mint ahogy ez az Egyesült Államokban történt. Kína utóbbi húsz évben zajló urbanizációja más jellegű volt, mivel az infrastruktúra-fejlesztésre helyezte a legnagyobb hangsúlyt, még az USA-ban látott szintnél is jelentősebben. Egy 1997-es rövid visszaesés után a kínai urbanizáció tempója nagyon felgyorsult; egészen addig, míg 2000-ben Kína használta fel a világ cementkészletének majdnem felét. Több mint száz város lépte túl az egymillió népeségi határt ebben az időszakban, és addig kis falvak, mint például Shenzen, 6-10 milliós hatalmas metropoliszokká váltak. Óriási infrastrukturális projektek, köztük gátak és autópályák – amelyeket megint csak hitelből finanszíroznak – alakítják át a tájat. A világgazdaságra és a tőkefelesleg felszívására nézve jelentős következményekkel jár ez a folyamat: Chile a réz

magas árának köszönhetően virágzik, Ausztrália gyarapodik, és még Brazília és Argentína is részben a kínai nyersanyagigények erejének köszönhetően álltak lábra.

Akkor tehát napjainkban Kína városiasodása a globális kapitalizmus elsődleges stabilizátora? A válasz egy feltételes igen. Kína csak a – napjainkra valóban globálissá váló – urbanizációs folyamat epicentruma; ez a globalitás pedig részben a rugalmasságukat a világszintű urbanizációs fejlődést hitelekkel finanszírozó pénzügyi piacok megdőbbséget integrációja révén jöhetett létre. A kínai központi bank például tevékenyen részt vett az USA másodlagos jelzálogpiacán, míg a Goldman Sachs erősen érintett volt Mumbai hullámzó ingatlanpiacán, a hongkongi tőke pedig Baltimore-ban fektetett be. Johannesburgban, Moszkvában és Tajpejben, valamint a kapitalista magországok városaiban, például Londonban vagy Los Angelesben, elszegényedett bevándorlók tömegei között virágzik az építőipar. A közel-keleti térségben, például Dubajban és Abu-Dzabiban, döbbenetes, ha nem kriminálisan abszurd megarurbanizációs projektek indultak, amelyek az olajvagyonból származó többletet a lehető leglátványosabb, társadalmilag legigazságtalanabb és környezetileg legkárosabb módon nyelik el.

A globális lépték miatt nehezen észrevehető, hogy alapvetően hasonló folyamatok zajlanak, mint a Hausmann által igazgatott Párizsban. Hiszen a globális urbanizáció fellendülése, csakúgy, mint a többi ezt megelőző városiasodás, új pénzügyi intézmények, illetve a fenntartásához szükséges hitel megszervezésére irányuló eljárások létrehozásán alapult. Az 1980-as években bevezetett pénzügyi innovációk – amelyek a világszerte működő befektetők számára elzalogosították és csomagokba tömörítették a helyi jelzáloghiteleket, és új eszközöket vezettek be a fedezeti hitelkötelezettségek megtartására – kulcsfontosságú szerepet játszottak. Számos előnyük közé tartozott a kockázat szétterítése és az, hogy a megnövekedett megtakarítások számára könnyebb hozzáférést engedtek a lakhatási kereslet többletéhez; ezenkívül lehúzták az aggregált kamatlábakat, miközben az ezeket a csodákat létrehozó pénzügyi közvetítők számára mérhetetlen vagyont generáltak. De a kockázat szétterítése még nem szünteti meg magát a kockázatot; sőt a tény, hogy ilyen széles körben lehet szétteríteni, még kockázatosabb helyi viselkedést ösztönöz, mivel a felelősség áthelyezhető máshova. Megfelelő kockázatfelmérési felügyelet nélkül a finanszírozás ezen hulláma mostanra jelzáloghitel- és ingatlanár-válsággá nőtte ki magát. A kiesés először az amerikai városokban és azok körül jelentkezett, és különösen érzékenyen érintette az alacsony jövedelmű belvárosi afro-amerikaiakat és az egyedülálló nők által vezetett háztartásokat. Azokra is hatással volt, akik – mivel nem tudták kifizetni az egekbe szökő belvárosi ingatlanárakat – a városi félperifériára szorultak (különösen a délnyugati régiókban), ahol spekulatíván épített, kezdetben alacsony kamatok mellett elérhető külvárosi parcellákon épített házakat vettek, ahol viszont mostanra az olaj-

árakat követően növekvő közlekedési árakkal és a piaci kamatlábak miatt égbeszökő jelzáloghitel-törlesztőrészekkel találják szemben magukat.

A jelenlegi válság, melynek a városi életre és infrastruktúrára rendkívül ártalmas hatásai vannak, és amely egyúttal az egész globális pénzügyi rendszert fenyegeti, ezenfelül akár jelentős recessziót is kiválthat. Nyugtalanítóak az 1970-es évekkel vonható párhuzamok – köztük a Federal Reserve 2007-2008-as azonnali „könnyű pénz” válasza, amely majdnem bizonyosan kontrollálhatatlan infláció, ha nem stagfláció erős hullámaint fogja okozni a viszonylag közeli jövőben. Mára viszont sokkal összetettebb a helyzet, és nyitott kérdés, hogy Kína vajon kompenzálni tud-e egy Egyesült Államokban lezajló komolyabb összeomlást; emellett úgy tűnik, hogy a Kínai Népköztársaságban is csökken az urbanizáció tempója. A pénzügyi rendszer is jóval szorosabban összefonódott, mint bármikor korábban (lásd Bookstaber 2007). A piacon folyamatosan hatalmas divergencia létrehozásával fenyeget a számítógép-vezérelt, a másodperc töredékre alatt lezajló kereskedelem – ami már most is nagyfokú kiszámíthatatlanságot okoz a tőzsdei kereskedelemben –, mely súlyos válságot fog kiváltani, szükségszerűen maga után vonva a pénzügyi tőke és pénzpiacok működési elveinek, illetve az urbanizációhoz való viszonyuknak a teljes újragondolását.

TULAJDON ÉS MEGBÉKÍTÉS

Hasonlóan a korábbi szakaszokhoz, a városi folyamatnak ez a legutóbbi radikális kiterjedése is az életmód elképesztő változásait hozta magával. A városi élet minősége, csakúgy, mint maga a város is, áruvá vált; egy olyan világban, melyben a konzumerizmus, a turizmus, a kultúra- és tudásalapú iparágak a városi politikai gazdaságtan hangsúlyos szempontjává váltak. A piaci rések – fogyasztói szokásokban és kulturális formákban megnyilvánuló – kialakulását támogató posztmodern hajlam a választás szabadságának aurájával veszi körül korunk városélményét – feltéve persze, hogy meg tudjuk fizetni. Elburjánzanak a bevásárlóközpontok, multiplexek és a kiskereskedelem csakúgy, mint a gyorséttermek és az őstermelői piacok. Korunkra, ahogy Sharon Zukin városszociológus fogalmaz, a „capuccino általi megbékítés” a jellemző. Még az inkoherens, jellegtelen és monoton külvárosi területfejlesztések³ is, amelyek sok területen továbbra is dominánsak, megkapják ellenszerüket az „új urbanizmus” mozgalmának formájában – mely a közösségi és butikéletforma megvételére buzdít a városi álmok beteljesítése érdekében. Egy ilyen világban az intenzív birtokló individualizmus neoliberais etikája, és testvére, a cselekvés kollektív formáitól való politikai visszavonulás válik az emberi szocializáció mintájává (Nafstad et al. 2007). A tulajdon értékének védelme olyan kiemelkedő politikai érdekké

---

3 tract fejlesztések

vált, hogy – amint arra Mike Davis is rámutat – a Kalifornia állambeli háztulajdonosok egyesületei a politikai reakció, vagy akár a fragmentált szomszédsági fasizmus bástyái lettek (Davis 1990).

Egyre inkább kettéválasztott és konfliktusokra hajlamos városi terekben élünk. Az utóbbi három évtized során a neoliberális fordulat visszaadta a gazdag elitnek kezébe az osztályuralmat. Azóta 14 milliárdos emelkedett fel Mexikóban, és 2006-ban ez az ország büszkélkedhetett a világ leggazdagabb emberével, Carlos Slimmel – miközben a szegények jövedelme stagnált vagy csökkent. Ennek eredményei kitörölhetetlenül bele vannak vésve városaink térbeli formáiba, melyek egyre nagyobb arányban állnak erődített elemekből, körbekerített lakóparkokból (*gated communities*) és privatizált közterekből, amiket folyamatos ellenőrzés alatt tartanak. Különösen a fejlődő világban

...„mikroállamok” világos kialakulásával a város különböző szétválasztott részekre szakad. Gazdag környékek, mindenféle szolgáltatással – mint például exkluzív iskolák, golfpályák, tenispályák és a területen szüntelenül járőröző magánrendőrök – fonódnak össze illegális telepekkel, ahol csak nyilvános kutaknál van víz, nincs csatornarendszer, az áramot néhány kiváltságos lopja, az utak sárpatakokká válnak minden esőzés során, és ahol a norma a házak megosztása. Minden töredékrész, úgy tűnik, hogy önállóan él és működik, keményen ragaszkodik ahhoz, amit sikerült az aznapi túlélésért folytatott harc során megszereznie (lásd Balbo 1993).

Ilyen körülmények között a városi identitás, állampolgárság és hovatarozás ideáljait – melyeket eleve fenyeget a neoliberális etika egyre terjedő nyomozó közérzete – sokkal nehezebbé vált fenntartani. A bűnöző tevékenység formáját öltő privatizált újraelosztás minden utcasarkon fenyegeti az egyéni biztonságot, és ezzel a rendőri elnyomást követelő közhangulatot tüzel. Még maga az elképzelés is, hogy a város kollektív politikai egységként működjön, mely progresszív társadalmi mozgalmak kiindulási pontjaként és kereteként szolgál, valószínűtlennek tűnik. Léteznek viszont olyan városi társadalmi mozgalmak, amelyek az elszigeteltség leküzdésére és a város olyan jellegű átalakítására törekednek, mely teljesen más képet nyújt, mint amit a pénzügyi világ, a vállalati tőke és a növekvő mértékben vállalkozói szellemiségű helyi államapparátus által támogatott fejlesztők javasolnak.

KISEMMIZÉS

A felesleg városi átalakulás során való felszívásának van egy még sötétebb aspektusa. Magával hozta a „kreatív pusztítás” általi városi újraelstrukturálás mindig újabb fordulóit, mely folyamatnak szinte mindig van osztálydimenziója is, mivel a szegények, hátrányos

helyzetűek és a politikai hatalom szempontjából marginalizáltak az első és elsődleges elszenvedői. Erőszakra van szükség ahhoz, hogy a régi romjain felépítsük az új városi világot. Hausmann, a polgári fejlődés és renoválás nevében, az eltulajdonítás hatalmát használva lerombolta a régi párizsi nyomornegyedeket. Szándékosan megtervezte a munkásosztály nagy részének és más hasonlóan megrendszabályozhatatlan elemeknek a belvárosból való eltávolítását, ahol a közrendre és a politikai hatalomra nézve veszélyt jelentettek. Olyan városi formát alakított ki, ahol úgy hitték – helytelenül, mint 1871-ben kiderült –, hogy elérhető a megfigyelés és a katonai kontroll megfelelő szintje ahhoz, hogy biztosítani lehessen a forradalmi pillanatok könnyű megfékezését. Mindazonáltal, Engels 1872-ben rámutat, hogy:

Valójában a burzsoáziának csak egy módszere van a lakhatási kérdés saját szájíze szerinti megoldására – vagyis úgy megoldani, hogy a megoldás folyamatosan újratermelje magát a kérdést. Ezt a módszert „Hausmann-nak” hívják... Nem számít, hogy az okok milyen szinten különbözőek, az eredmény mindig ugyanaz: a megbotránkoztató sikátorok és mellékutcák eltűnnek, a burzsoázia ezen hatalmas siker okán bőséges öndicséretétől kísérve, viszont rögtön előbukkannak valahol máshol... A gazdasági szükséglet, mely az első helyen létrehozta őket, létre fogja őket hozni a következő helyen is (Engels 1935: 74-77).

Több mint száz évig tartott véghezvinni Párizs központjának elburzsoásítását, és következményeit az utóbbi években azon izolált külvárosok felkeléseiben és felfordulásában láthatjuk, melyek csapdába zárják a marginalizált bevándorlókat, munkanélkülieket és fiatalokat. A szomorú ebben persze az, hogy amit Engels leírt, az újra és újra felbukkan a történelem során. Robert Moses, saját botrányos szavaival élve, „húsbárdot vitt a Bronxba” (*„took a meat axe to the Bronx”*), magára vonva ezzel a környékbeli csoportok és mozgalmak hosszú és hangos panaszait. Párizsban és New Yorkban, amint sikerült az állami eltulajdonítások hatalmának ellenállni és azt megfékezni, egy még alattomosabb és fekélyesebb fejlődési út vetette meg a lábát: az önkormányzati pénzügyi fegyelem, az ingatlanspekuláció és a földterület-használat leosztásában annak „legmagasabb és legjobb használata” szerinti megtérülési ráta rendezési elvének követése révén. Engels nagyon is jól értette ennek menetét:

A nagy modern városok növekedése a földnek – bizonyos területeken, különösen a központilag elhelyezkedő területeken – mesterségesen és hatalmas mértékben növeli az értékét; és az ezen a területen álló épületek inkább lenyomják, mint növelik ezt az értéket, mivel immár nem tartoznak a megváltozott körülményekhez. Lerombolják őket, és újakat húznak a helyükre. Ez elsősorban a munkások házaival történik

meg, melyek központi elhelyezkedésűek, és melyek bérleti díja még a legmagasabb túlszűfolttság esetén sem – vagy csak nagyon lassan – tud egy bizonyos maximum fölé emelkedni. Lebontják őket, és helyükbe üzleteket, közraktárakat és középületeket építenek fel (Engels 1935: 23).

Annak ellenére, hogy ez az írás 1872-ben keletkezett, közvetlenül vonatkoztatható korunk városi fejlődésére Ázsia nagy részén – Delhi, Szöul, Mumbai – éppúgy, mint a New York-i dzsentrifikációra. A kapitalista városfejlődés középpontjában az emberek áthelyezése, illetve az általam „felhalmozás általi kisemmizésnek” nevezett folyamatok állnak (Harvey 2003: 4. fejezet). Ez a városi átépítéssel történő tőkefelszívás tükörképe, és számos konfliktus bontakozik ki az értékes földterületek alacsony jövedelmű, és esetleg már hosszú évek óta ott élő lakosságától való megszerzése során.

Vegyük Szöul esetét az 1990-es években: az építési vállalatok és fejlesztők szumóbirkózó kinézetű verőemberek osztagait bérelték fel, hogy a város domboldalaira épült városrészeket megszállják. Nem csak házaikra, hanem minden tulajdonára lesújtottak azoknak, akik az 1950-es években a mostanra elsődrendűvé vált területre építették otthonaikat. Mára sokemeletes felhőkarcolók borítják be ezen domboldalak nagy részét, semmilyen nyomát sem mutatva annak a brutalitásnak, mellyel megépítésük lehetővé vált. Mindeközben Mumbaiban hatmillió ember, akiket hivatalosan nyomornegyedek lakóinak tekintenek, törvényes jogcím nélküli területen él, mely területeket egyik várostérkép sem jelöli. A Mumbait Sanghajjal vetélkedő pénzügyi központtá emelésre tett kísérletekkel az ingatlanfejlesztési hullám felgyorsult, és a foglalók által használt terület egyre értékesebbnek tűnik. Úgy becsülik, hogy Mumbai egyik legjelentősebb nyomornegyede, Dharavi, kétmilliárd dollárt ér. Az eltakarítására való nyomás, mely a földszerzési szándékot környezeti és társadalmi okokra hivatkozva leplezi, nap mint nap erősödik. Az állam által támogatott pénzügyi körök erőszakos nyomornegyed-eltakarítást követelnek, és bizonyos esetekben erőszakosan eltulajdonítanak már egy teljes generáció óta használt területeket. Virágzik az ingatlantevékenységek általi tőkefelhalmozás, hiszen a földterületet szinte bármilyen költség nélkül meg lehet szerezni.

Kapnak kártérítést azok, akik kénytelenek voltak elhagyni otthonaikat? A szerencsések kapnak egy keveset. Annak ellenére, hogy az indiai alkotmány az állam kötelezettségeként állapítja meg, hogy kaszttól és osztálytól függetlenül teljes lakossága életét és jólétét védje, illetve, hogy lakhatáshoz és menedékhez való jogait biztosítsa, a legfelsőbb bíróság hozott olyan határozatokat, melyek felülírják ezt az alkotmányos követelést. Mivel a nyomornegyedek lakói illegális területfoglalók, és sokan nem is tudják bizonyítani hosszú távú tartózkodásukat, nem jogosultak kártérítésre. Az indiai legfelsőbb bíróság szerint eme jognak az elismerése egyenértékű lenne a zsebtolvajok megjutalmazásával cselekedetükért. A területfoglalók tehát vagy ellenállnak és harcolnak, vagy kevés holmijukkal

átköltöznek egy autópálya mellé, vagy bárhova máshova, ahol egy kis helyet találnak (lásd Ramanathan [2006] és Shukla [2006]). A kisemmizés példái az Egyesült Államokban is megtalálhatóak, bár itt általában kevésbé brutálisak, és egyúttal törvényesebbek: az állam kisajátítási jogával való visszaéléssel és a magasabb rangsorolású földhasználati célokat – mint például társasházak vagy kis üzletek létesítése – szolgálva elfogadható lakóhelyre áthelyezhet megállapodott lakosokat. Amikor ezt az eljárást az USA Legfelsőbb Bíróságán megkérdőjelezték, a bírák úgy döntöttek, hogy a helyi igazságszolgáltatásnak az Alkotmány szerint jogában áll így eljárnia jövedelemadó-alapjának növelése érdekében.⁴

Kínában milliókat – csak Pekingben hárommillió embert – fosztanak meg a hosszú ideje általuk használt terektől. Mivel nincsenek magántulajdoni jogaik, az állam pusztán rendeleti úton eltávolíthatja, és egy csekély készpénzkifizetéssel újtukra bocsáthatja őket, mielőtt magas profittal továbbadná a területet a fejlesztőknek. Bizonyos esetekben az emberek készségesen elköltöznek, másrészt viszont széles körű ellenállásról is vannak beszámolók, melyre a kommunista párt általában brutális elnyomással válaszol. A Kínai Népköztársaságban gyakran a vidéki határterületeken élők azok, akik kénytelenek elköltözni, mely jelenség Lefebvre – a jövőt az 1960-as években előrelátóan leírt – érvének jelentőségét illusztrálja, miszerint a város és vidék között valaha létező világos különbségtétel fokozatosan az egyenlőtlen földrajzi fejlődés porózus tereivé halványul a tőke és az állam hegemónikus uralma alatt. Indiában is hasonló a helyzet: a központi és állami kormányok jelenleg különleges gazdasági övezetek létrehozását támogatják – állítólag ipari fejlesztés céljából, de a terület nagy részét urbanizációra szánják. Ez a politika a mezőgazdasági termelőkkel folytatott ádáz csatákhoz vezetett, melyek közül a legdurvább a helyi állam marxista kormánya által vezényelt nandigrami mézszárlás volt Nyugat-Bengálban 2007 márciusában. Abbeli igyekezetében, hogy egy indonéz konglomerátum, a Salim Group számára megnyissa a terepet, a hatalmon lévő CPI(M) fegyveres rendőrököt küldött a tüntető falusiak szétosztatására, akik közül legalább tizennégyet megöltek és több tucatot megsebesítettek. A magántulajdoni jogok ebben az esetben semmilyen védelmet sem biztosítottak.

Mi a helyzet azon látszólag progresszív javaslattal, hogy a területfoglaló népesség-csoportoknak magántulajdoni jogokat adjanak, ezáltal olyan vagyontárggyal felruházva őket, amely lehetővé teszi, hogy kiemelkedjenek a szegénységből?⁵ Egy ilyen megoldás jelenleg például függőben van Rio favellái számára. Ezzel az a probléma, hogy a szegény emberek, mivel jövedelmük kiszámíthatatlanságával és gyakori pénzügyi nehézségekkel

---

4 Kelo v. New London, ct, decided on 23 June 2005 in case 545 US 469 (2005).

5 Ezen gondolatmenet nagy része de Soto (2000) művét követi; ennek kritikái vizsgálatát lásd: Mitchell (2005).

küzdenek, könnyedén meggyőzhetőek, hogy viszonylag kis mennyiségű készpénzre cseréljék el ezt a vagyontárgyat. A gazdagok jellemzően semmilyen áron sem hajlandóak nagy értékű vagyontárgyaikról lemondani; pontosan ezért vihették Moses húsbárdot az alacsony jövedelmű Bronxba, és nem a jómódú Park Avenue-ra. Margaret Thatcher Nagy-Britanniában végrehajtott szociálisbérlet-privatizációjának maradandó következménye egy olyan bérleti- és árstruktúra kialakulása volt egész Nagy-Londonban, mely eleve lehetetlenné teszi az alacsonyabb jövedelmű, de még a középosztálybeli emberek számára is, hogy bárhol a városközpont közelében lakáshoz jussanak. Megkockáztatom, hogy amennyiben a jelenlegi tendenciák folytatódnak, 15 év múlva a riói domboldalakat, melyeket most a favellák foglalják el, az idillikus öbölre néző, fantasztikus kilátással rendelkező, magas építésű társasházak fogják borítani, míg a favellák egykori lakóit szép lassan átszivárogtatják valamely távoli perifériára.

KÖVETELÉSEK MEGFOGALMAZÁSA

Levonhatjuk a következtetést, hogy az urbanizáció kulcsfontosságú szerepet játszott a tőkefelesleg egyre nagyobb földrajzi léptékben való felszívásában, viszont ennek ára a kreatív pusztítás elburjánzó folyamata, mely megfosztotta a tömegeket a városhoz való bármilyen jogtól. Az építési területek bolygója összeütközik a „nyomornegyedek bolygójával” (lásd Davis 2006). Ez időszakosan forradalomba torkollik, mint például 1871-ben Párizsban, vagy 1968-ban az Egyesült Államokban, Martin Luther King meggyilkolása után. Ha, mint ahogy ez valószínűnek tűnik, a pénzügyi nehézségek fokozódni fognak, és az eddig sikeres, urbanizáció által tőkefelesleget felszívó, neoliberais, posztmodern és konzumerista időszak véget ér, és egy átfogóbb válság következik, felmerül a kérdés: hol van a mi 68-unk, vagy ennél is drámaibban, hol a mi kommunünk? Csakúgy, mint a pénzügyi rendszer esetében, a válasz itt is mindenképp sokkal bonyolultabb lesz, pontosan amiatt, hogy a városi folyamat napjainkban már globális léptékben zajlik. A lázadás jeleit mindenütt láthatjuk: krónikus a nyugtalanság Indiában és Kínában, Afrikában polgárháborúk tombolnak, Latin-Amerika forrong. Ezen felkelések bármelyike továbbterjedhet. A pénzügyi rendszerrel ellentétben azonban a világszerte gyakori városi és elővárosi ellenzéki társadalmi mozgalmak nem kapcsolódnak szorosan össze, sőt; valójában a legtöbbnek nincs is kapcsolata a másikkal. Mit követelnének, ha valahogy mégis találkozának?

Erre a legutóbbi kérdésre adott válasz elvileg meglehetősen egyszerű: a főlősleg termelése és felhasználása feletti nagyobb demokratikus ellenőrzést. Mivel a városiasodás folyamata a felesleg felhasználásának egyik legfőbb csatornája, az ezen felesleg városi alkalmazása feletti demokratikus igazgatás megvalósítása maga képezi a városhoz való jogot. A kapitalista történelem során az értéktöbblet egy részét megadóztatták,

és szociáldemokrata időszakokban az állam rendelkezésére álló hányad jelentősen megnőtt. Az utóbbi harminc év neoliberális projektje ezen felügyelet privatizálására irányult. Az adatok viszont minden OECD-ország esetében azt mutatják, hogy a teljes termelésből az állam részesedése nagyjából állandó maradt az 1970-es évek óta.⁶ A neoliberalizmus előretörésének legnagyobb teljesítménye ezek szerint annak megakadályozása volt, hogy a közsféra kibővüljön, mint ahogy azt az 1960-as években tette. A neoliberalizmus az állami és vállalati érdekeket integráló új kormányzási rendszereket is létrehozott, és a pénz hatalmának alkalmazásával biztosította, hogy a felesleg állami apparátuson keresztül kifizetése a városi folyamat alakítása során a vállalati tőkének és a felső osztályoknak kedvezzen. A felesleg állam által kezelt hányadának növelése tehát csak akkor jár pozitív hatással, ha maga az állam is visszakerül a demokratikus ellenőrzés alá.

Azt látjuk, hogy a városhoz való jog egyre inkább magán- vagy kvázi magánérdekek kezébe hullik. New York városában például a milliárdos polgármester, Michael Bloomberg, a fejlesztőknek, a Wall Streetnek és a transznacionális kapitalista osztály elemeinek kedvező módon alakítja át, és a magas értékű üzletágak optimális helyszínéeként, valamint turisták ideális úti céljaként népszerűsíti a várost. Valójában egész Manhattant a gazdagok hatalmas körbekerített lakóparkjává (*gated community*) változtatja. Mexikóvárosban Carlos Slim újra-macskaöveztetette a belváros utcáit, hogy azok megfeleljenek a turisták igényeinek. Nem csak tehetősegyének gyakorolnak közvetlen hatalmat. New Haven városában, mely nem bővelkedik a városi újrabefektetésre fordítható forrásokban, a világ egyik leggazdagabb egyeteme, a Yale tervezi újra igényeinek megfelelően a városi szövet nagy részét. A Johns Hopkins ugyanezt teszi Kelet-Baltimore-ban, a Columbia University pedig ezt tervezi tenni New York bizonyos részeivel – és ezzel mindkét esetben környékbeli ellenállási mozgalmakat robbantanak ki. A városhoz való jog jelenlegi formájában túlságosan szűken lehatárolt, és a legtöbb esetben egy szűk politikai és gazdasági elitre korlátozódik, akik pozíciójukból fakadóan egyre inkább saját vágyaiknak megfelelően alakítják a városokat.

Minden év januárjában New York állam számvevője közzéteszi az előző 12 hónap alatt kiadott Wall Street-i prémiumok összegének becslését. 2007-ben, mely év bármilyen mércével mérve katasztrofális volt a pénzügyi piacokon, ez az összeg 33,2 milliárd dollár volt; csak 2%-kal kevesebb, mint az előző évben. 2007 nyarának közepén a Federal Reserve és az Európai Központi Bank több milliárd dollárnyi rövid lejáratú hitellel töltötte fel a pénzügyi rendszert, hogy biztosítsa annak stabilitását, majd ezután a Fed minden alkalommal, amikor a Dow meredek zuhanással fenyegetett, drasztikusan csökkentette a kamatlábat, vagy végtelen mennyiségű likviditást pumpált a rendszerbe. Mindeközben pedig kétféle ember vált vagy válik a közeljövőben hajléktalanná otthona elárverezése

---

6 OECD Factbook 2008: Economic, Environmental and Social Statistics, Paris 2008: 225.

miatt. Az Egyesült Államokban számos városnegyed, vagy akár egész elővárosi közösségek házait deszkázzák be és károsítják meg őket vandál módon – ők a pénzügyi intézmények fosztogató kölcsönzési gyakorlatának áldozatai. E lakosságnak nem járnak prémiumok. Sőt! Mivel az elárverezés tulajdonképpen adósságelengedést jelent, amit az Egyesült Államokban jövedelemnek tekintenek, a kilakoltatottak közül sokan vaskos jövedelemadó-számlát kapnak kézhez olyan pénz után, mely sohasem volt az övék. Ez az aszimmetria semmi mással nem magyarázható, mint hatalmas osztálykonfrontációval. Kibontakozóban van egy „Pénzügyi Katrina”, mely – a fejlesztők számára – nagyon praktikusán potenciálisan magas értékű területeken álló alacsony jövedelmű negyedek leradírozásával fenyeget sok belvárosban; és teszi mindezt sokkal hatásosabban és gyorsabban, mint ahogy az például az állami ingatlankiszájtási jog alkalmazásával lehetséges lenne.

Még nem látható viszont a huszonegyedik század ezen fejleményeivel szembeni koherens ellenzék. Természetesen sok különböző, a városi kérdésre koncentráló társadalmi mozgalom létezik már Indiában és Brazíliában, Kínában, Spanyolországban, Argentínában és az Egyesült Államokban. 2001-ben társadalmi mozgalmak nyomására a brazil alkotmányba beillesztettek egy városokról szóló cikkelyt, mely elismerte a városhoz való kollektív jogot (Fernandes 2007). Az Egyesült Államokban voltak arra irányuló követelések, hogy a pénzügyi intézeteknek nyújtott 700 milliárd dolláros mentőcsomag nagy részét irányítsák inkább egy újjáépítési bankba, mely hozzájárulna a kilakoltatások megelőzéséhez, és a helyi újjáélesztésre és infrastrukturális megújulásra tett erőfeszítéseket támogatná önkormányzati szinten. Ezáltal a milliókat érintő városi válság élvezne prioritást a nagy befektetők és bankárok igényeivel szemben. Sajnos a társadalmi mozgalmak nem elég erősek, sem pedig kellően szervezettek ahhoz, hogy ezt a megoldást keresztülvigyék. Ezenkívül e mozgalmak még nem konvergáltak azon egységes cél felé, hogy törekedjenek a főlősleg felhasználása fölötti nagyobb ellenőrzés megszerzésére – a megtermelésének körülményei fölötti ellenőrzésről nem is beszélve.

A történelem eme pontján a küzdelemnek a pénzügyi tőkével folytatott globális harccá kell válnia – hiszen ezen a szinten zajlanak napjainkban az urbanizációs folyamatok. Bizonyos, hogy egy ilyen konfrontáció megszervezésének politikai feladata nehéz, ha nem egyenesen ijesztő. Viszont számos lehetőség nyitva áll, hiszen, mint azt rövid történelmünk is mutatja, az urbanizáció mind globálisan, mind lokálisan válságok kirobbanásával jár együtt, és jelenleg a metropolisz súlyos összeütközés – nevezhetjük osztályharcnak? – színhelye, mely a legkevésbé jómódúakat sújtó kisémmizés általi felhalmozás, illetve a tereket a vagyonosak számára gyarmatosítani próbáló fejlesztési kényszer között zajlik.

Egy lépés ezen küzdelmek egyesítése felé a városhoz való jog munkaszlogenként és politikai ideálként való felvétele lenne; pontosan azért, mert arra a kérdésre koncentrálna,

hogy ki rendelkezik a városiasodás, illetve a felesleg termelése és felhasználása közötti szükségszerű kapcsolat fölött. Ezen jog demokratizálása, illetve a kikényszeríthetőségét biztosító széles társadalmi mozgalom létrehozása elengedhetetlen ahhoz, hogy a kisemmizettek vissza tudják venni az irányítást, melyet oly sokáig megtagadtak tőlük, és hogy meg tudják indítani a városiasodás új módjait. Lefebvre-nek igaza volt abban, hogy a forradalomnak a szó legtágabb értelmében városinak kell lennie, vagy pedig nem is lesz forradalom.

Fordította: Pósfai Zsuzsa

Lektorálta: Kasnyik Márton

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Balbo, Marcello (1993): Urban Planning and the Fragmented City of Developing Countries. In: *Third World Planning Review*, Vol. 15., (1): 23–35.
- Bookstaber, Richard (2007): *A Demon of Our Own Design: Markets, Hedge Funds and the Perils of Financial Innovation*. John Wiley & Sons.
- David Harvey (2003): *Paris, Capital of Modernity*. Routledge.
- Davis, Mike (1990): *City of Quartz: Excavating the Future in Los Angeles*. Verso.
- Davis, Mike (2006): *Planet of Slums*. Verso.
- de Soto, Hernando (2000): *The Mystery of Capital: Why Capitalism Triumphs in the West and Fails Everywhere Else*. Basic Books.
- Edésio Fernandes (2007): *Constructing the “Right to the City” in Brazil*. In: *Social and Legal Studies*, Vol. 16., No. 2. (June): 201–19.
- Engels, Friedrich (1935): *The Housing Question*. International Publishers.
- Harvey, David (2003): *The New Imperialism*. Oxford University Press.
- Lefébvre, Henri (1996): *Writings on Cities*. Blackwell.
- Lefebvre, Henri (2003): *The Urban Revolution*. University of Minnesota Press.
- Mitchell, Timothy (2005): The Work of Economics: How a Discipline Makes its World. In: *Archives Européennes de Sociologie*, Vol. 46., No. 2. (August): 297–320.
- Moses, Robert (1942): What Happened to Haussmann? In: *Architectural Forum*. July, Vol. 77.: 57–66.
- Nafstad, Hilde et al. (2007): *Ideology and Power: The Influence of Current Neoliberalism in Society*. In: *Journal of Community and Applied Social Psychology*, Vol. 17., No. 4. (July): 313–27.
- Park, Robert (1967): *On Social Control and Collective Behavior*. The University of Chicago Press.
- Ramanathan, Usha (2006): Illegality and the Urban Poor. In: *Economic and Political Weekly*, 22 July.
- Shukla, Rakesh (2006): *Rights of the Poor: An Overview of Supreme Court*. In: *Economic and Political Weekly*, 2 September.
- Tabb, William (1982): *The Long Default: New York City and the Urban Fiscal Crisis*. Monthly Review Press.